

KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA

VICTOR FERKISS, *The Future of Technological Civilization*, George Braziller, New York 1974, 369 s.

Professorn i statskunskap vid Georgetown's universitet **Victor Ferkiss** har under de senaste åren gjort sig känd och omtalad som en förespråkare för nya ideologiska riktlinjer i det framtida mänskliga samhället. I sitt senaste arbete om den teknologiska civilisationens framtid lanserar han den intressanta tesen, att alla de nu dominerande ideologiska huvudsystemen såsom konservatism, liberalism och socialism är föråldrade och inte svarar mot samhällets aktuella behov och utvecklingstendenser. I stället presenterar han en ny ideologi, kallad »ekologisk humanism», som inte avser att direkt framträda som en motsats till någon av de nu existerande ideologierna utan som småningom kan tänkas påverka dem alla och förändra deras innehåll i enlighet med den teknologiska civilisationens krav.

Motiveringen till denna utan tvivel uppseendeväckande och djärva tes är, att det mänskliga samhället på grund av teknologins explosionsartat snabba utveckling förändrats till den grad, att hela dess existens råkat i allvarlig fara. Det verkar nu fullt möjligt, säger Ferkiss, att människosläktet inom en överskådlig framtid kommer att försvinna för att eventuellt ersättas av annorlunda beskaffade varelser. Faran för förintelse hotar därvid inte blott på det fysiska planet i form av långt utvecklade massförstörelsemedel utan även på det psykiska genom ett slags total intellektuell kollaps.

I denna situation anser Ferkiss att människans relationer till naturen framträder som det viktigaste politiska problemet. Det är nödvändigt att genom accepterandet av en

ny helhetssyn vinna kontroll över teknologin och återställa en positiv kontakt till naturen. Samhällets gemensamma mål och mening måste klargöras, varvid de framtidsorienterade, futurologiska riktlinjerna betraktas som lika viktiga som de historiska. Framför allt är det nödvändigt att med vetenskapens tillhjälp noggrant kontrollera teknologins utveckling och användning.

Är då detta omöjligt med utgångspunkt från en liberal eller socialistisk ideologi? På denna fråga svarar Ferkiss med att hänvisa till den historiska utvecklingen och först och främst tidpunkten för liberalismens uppkomst. Världen var under John Lockes tid mindre än de är nu och det fanns därför rum för en obegränsad tillväxt. Denna obegränsade tillväxt som också är ett mål för socialismen leder emellertid till att en del människor blir rika medan andra är fattiga. På Lockes tid kunde detta te sig naturligt, men i det nuvarande läget är konsekvenserna ödesdigra.

För att bemästra situationen kräves därför enligt Ferkiss en ny helhetsinställning, ett slags andlig helhetsrevolution. På basen av den kan ett nytt universellt politiskt system växa fram. Inom ramen för detta system betonas människans sociala natur gentemot den liberala individualismen. Ett centralt drag är att ekonomin bör underordnas politiken och att balans betraktas som viktigare än tillväxt. Det balanserade samhället behöver dock inte vara statisk. Det viktigaste är att teknologin underkastas social kontroll. Kommunikation, inte produktion, blir därvid teknologins huvuduppgift.

Dessa riktlinjer är ju högst allmänt utformade och anknyter sig på många punkter till en pågående allmän världsdiskussion, varför man gärna efterlyser mera precisa formuleringar av grundprinciperna. Meningen är dock inte

att framlägga någon noggrant utformad modell. Ferkiss inriktar sig mera på allmänna synpunkter som material för den fortsatta diskussionen. Så understryker han att ett accepterande av en universell världsgemenskap inte behöver betyda, att man bör upprätta en »världsstat». Detta är helt säkert viktigt att framhålla, emedan staten är en social organisationsform som är skapad för att tillgodose helt andra behov än dem som kännetecknar mänskligheten som helhet.

En annan fråga som intresserar Ferkiss är förverkligandet av den enskildes frihet under förutsättning att man förkastar den liberala individualismen i traditionell bemärkelse. En central tanke är att friheten förverkligas genom positiva relationer till andra, alltså i ett slags form av ömsesidigt beroende, interdependens. Därvid betraktas själva deltagandet i den politiska processen som utomordentligt viktigt. Den grundläggande planeringen av hela systemet måste kombineras med decentralisering så att varje individ kan ta del i utformningen av sin omgivning. Krav på kulturell likformighet bör ej heller framställas.

Det är klart, att många av den ekologiska humanismens idéer som Ferkiss framställer dem har kommit fram i andra sammanhang, under något olikartade beteckningar och med divergerande betoning av vad som bör anses vara mest centralt. Vi har upplevt många rörelser som förkastar användningen av våld eller protesterar mot företeelser som nationalism, militarism, konsumtionism och ohämmad individualism. Röster i denna riktning har höjts inom olika politiska läger. Protesterna blir emellertid verkningslösa om de inte kombineras med klara och genomtänkta alternativ, användbara riktlinjer för planering av framtiden. Det är väl just bristen på alternativ som gjort, att entusiasmen för den för några år sedan så populära »nya vänstern» inom den akademiska världen visat påfallande tendenser att ebba ut.

Hur man än bedömer värdet av de idéer Ferkiss framlagt är det uppenbart, att de bör betraktas som ett beaktansvärt inlägg i en fråga av central betydelse för mänskligheten. Oberoende av sin ideologiska hemvist är

knappast någon i dagens läge beredd att förneka betydelsen av en universell, ekologiskt inriktad humanism som ett vapen för att förhindra att människan blir en slav under teknologin. Likaså har många en känsla av att obegränsad tillväxt inte längre kan betraktas som ett centralt mål för mänskligheten och att både liberalismen och socialismen i sin nuvarande utformning är ideologier anpassade för det industriella samhället, medan vi nu håller på att övergå till en ny samhällsstruktur, den postindustriella. Detta betyder givetvis inte, att man förkastar alla tankar som ingår i de liberala eller socialistiska tankesystemen, men att man prövar dem kritiskt och försöker omforma dem till en ny helhetssyn, en fastare grund att bygga på med tanke på mänsklighetens framtid. Håller man konsekvent fast vid denna strävan bör den viktiga diskussionen om ideologisk förnyelse kunna fortgå i konstruktiv anda.

Göran von Bonsdorff

GÖRAN VON BONSDORFF: **Finland i blickpunkten, politiska uppsatser.** Ekenäs tryckeri aktiebolag, Ekenäs 1976, 144 s.

Kirjan nähtyään herää aluksi mielikuva, että taas joku ulkomaalainen on tuntenut tarvetta tarttua suurennuslasiin ja »objektiivisesti» tarkastella mitä Suomessa oikein tapahtuu Anders Kungin tapaan. Mutta asialla onkin kansalainen **Göran von Bonsdorff**, asiana osallistua suomalaisena keskusteluun elintärkeistä ulko- ja sisäpoliittisista kysymyksistämme. Miksi Kekkonen, Suomi-Neuvostoliitto-Seura ja sen merkitys, eräät aspektit Suomen ja Ruotsin suhteissa sekä Saksan rooli ulkopoliittisassamme ovat ne kysymykset, joilla kirjoittaja osallistuu keskusteluun. Mielenkiintoisin, ajankohtaisin ja monessa suhteessa avartava on ensimmäinen kysymys. Kirjoittajan mielipide poikkeuslain säätämisestä tiedetään, eikä se ole muuttunut. Sillä riistettiin kansalta, demokratian korkeimmalta poliittiselta oikeudelta oikeus käyttää toimivaltaansa keskeisessä kysymyksessä. Vaalit tai ei, kysymys on sama; miksi Kekkonen?

Riittävä konkreettinen syy Kekkonen uudelleenvalinnalle on kirjoittajan mukaan jo välttämättömyys suorittaa loppuun ETYK:n myötä aloitettu tehtävä. Suomi ei sen vuoksi kuitenkaan voi vaarantaa niitä voittoja, jotka on saavutettu sitkeällä työllä ja suurilla ponnistuksilla suhteessa itäiseen naapuriin. Kirjoittaja näkee Suomen ulkopolitiikan perustuvan siis kahteen perusperiaatteeseen, säilyttävään ja uutta luovaan. Luoda uutta ei saa merkitä saavutetusta luopumista, toisaalta kohdata muuttuva maailma syväjäädytetyillä periaatteilla ei ole oikea tie. Kaikki varovaisuudella ja passiivisuudella saavutettavissa oleva oli saavutettu jo 1950-luvulle tultaessa. Kekkonen aika ei ole vielä ohi.

Bonsdorff jakaa käsityksen sisä- ja ulkopolitiikan välisestä erosta veteen vedettynä viivana. Se tulee esiin uudessa ja yllättävissäkin yhteydessä — kansallisen integraation vaatimuksessa, jossa hän näkee kauas. »Suomen kansa on niin... kansa, että tarvitaan...» Tällä hetkellä Suomen kansaa koko ihmiskunnan osana uhkaavat monet tuhon vaarat. Sitä paitsi suhde luontoon ja materiaan on löydettävä uudestaan. Ongelmien ratkaiseminen edellyttää kaikkien positiivisten voimien sisäistä mobilisointia ja yhteiskunnan integraatiota. Sitä vaatii myös kirjoittajan näkemys Suomen tulevasta ulkopoliittisesta roolista entistä aktiivisempaan ja aloitteellisempaan nimenomaan ihmiskunnan säilymiseen liittyvissä aseistariisun-, energia- ja miljööngelmissä — uusi näkemys sisä- ja ulkopolitiikan välisestä yhteydestä.

Sitä paitsi kirjoittaja näkee kansallisen integraation, eheyttäjän tehtävän tärkeimpänä presidentin sisäpoliittisena tehtävänä. Edustahan presidentti koko kansaa poliittisesta perusnäkemyksestä riippumatta ja sen vuoksi hänellä on täysi syy yrittää hillitä nähtävissä olevat vastakohtaisuudet. Se on jopa hänen velvollisuutensa. Presidentti, ei mikään poliittinen puolue, voi aktiivisesti edistää kommunistien positiivista liittämistä poliittiseen elämään. Presidentti Kekkonen tehtävää suorittaessaan saattaa esittää heille erivapauksia parlamentaarista käytännöstä ja ottaa riskin disintegraatiosta muissa leireissä ilman, että on aihetta epäillä hänen tahtoaan suhtautua

kaikkiin kansalaisryhmiin samoja periaatteita noudattaen.

Kekkosella on perspektiiviä. Hänen aikuisikänsä on itsenäisen Suomen ikä. Kekkonen vastaa Bonsdorffin käsitystä valtiomiehestä, joka ymmärtää kansakuntansa syvimmat elinehdot, joka tulkitsee ja ilmaisee ne kansakunnan hyväksymin periaattein ja elämänohjein ja joka toteuttaa ne käytännössä vuosien saatossa. Tässäkin suhteessa Kekkonen seuraajalle asetetaan suuria vaatimuksia. Mutta Bonsdorff nostaa rimaa. Hänen ihannemaailmansa ja Suomen rooli siinä edellyttää Suomen presidentiltä »maailmanpolitiikon» taitoja. Oman maan asema ja tehtävät täytyy nähdä koko ihmiskunnan kehityksen puitteissa ja maan politiikan ei sen takia saa missään olosuhteissa vahingoittaa universaalisia etuja. Myös tässä suhteessa Kekkonen ylittää riman. Kirjoittaja näkee hänen elämäntyönsä täydellisessä sopusoinnussa niiden suuntaviivojen kanssa, jotka hän on osoittanut Suomen rooliin kuuluviksi tulevassa maailmassa.

Rooliin sopii hyvin myös Suomi-Neuvostoliitto-Seura. Sitäkin kirjoittaja tarkastelee laajemmissa yhteyksissä, koko järjestelmän kehittämisessä sotilaallisiin ja taloudellisiin resursseihin perustuva järjestelmästä keskinäiseen riippuvuuteen ja yhteistyöhön perustuvaan järjestelmään. Muutoksessa tähän suuntaan Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet ovat käyttövoimana. Tässä suhteessa SNS:lla on tärkeä asema, koska se ulottaa luottamuksen ja positiivisten suhteiden ilmapiiirin laajoihin kansalaispiireihin ja on ennakolta ehkäisemässä voimankäyttöön perustuvien tilanteiden syntymistä.

Soisin ulkomaisten tiedottajien lukevan Bonsdorffin tässä kohden esittämän tulkinnan »itsetsensuurista» ja »suomettamisesta». Liian usein ne nähdään juuri voimapolitiittisesta näkökulmasta, joka ainakin Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa on vanhentunut. Kirjoittaja osoittaa, että yhteistyöpolitiikan näkökulmasta kysymyksessä on yksinkertaisesti vain pyrkimys jollakin tärkeällä alueella yrittää katsoa asiaa myös toisen osapuolen näkökulmasta. Hän muistuttaa myös, että ilmiö ei ole suinkaan yksipuolinen. — Vaatimus

keskinäisestä empatiasta ja tahdikkudesta kansainvälisissä suhteissa oudoksuttaa vielä moniakin, mikä osoittaa, että ratkaisevaa muutosta maailmanlaajuisesti ei ole tapahtunut ja että SNS:n kaltaisilla ystävyyseuroilla kautta maailman on paljon työtä.

Selityksenä vähäiseen keskusteluun Suomen ja Ruotsin välisistä suhteista on saanut kelvata toteamus, ettei maiden välillä ole vakavia alueellisia, taloudellisia tai muita kiistakysymyksiä. Keskinäisen riippuvuuden ja yhteistyön näkökulmasta asia ei kuitenkaan ole näin. Voimme aiheellisesti esittää vaatimuksen suhteiden kehittämistä täydelliseltä tasa-arvon perustalta.

Konkreettisine ongelmina kirjoittaja tuo esiin ruotsinsuomalaisten kieli-, kulttuuri- ja muut vähemmistöongelmat. Kielellisen tasa-arvon ja kansainvälisen yhteistyön periaatteita rikkoo pakollinen kieltenopetus siirtolaisille ja se, ettei etnisiä erityispiirteitä katsota rikastuttavina, arvokkaina ja sen tähden säilyttämisen arvoisina etenkin kun kahden pienen kulttuurin etujen mukaista ei ole joutua keskinäiseen konfliktiin. Taloudellisia suhteitamme voidaan niin ikään rinnastaa uuskolonialistisiin riippuvuussuhteisiin, vaikka ne voisivat ilmentää positiivista keskinäistä riippuvuutta jne.

Kirjoittajalla on konkreettisia ehdotuksia ongelmien käsittelemiseksi. Yhteisen asiantuntijakomitean tulisi lähemmin selvittää maiden väliseen siirtolaisuuteen liittyvät ongelmat. Eri yhteiskuntatieteiden osana olisi lähemmin analysoida ongelmakenttää, kun taas kulttuurijärjestöt pitäisivät yllä jatkuvaa keskustelua.

Ehdotuksiin on syytä suhtautua vakavasti, vaikkamme hyväksyisikään niitä implikaatioita, joita kirjoittajalla on suhteessa näihinkin ongelmiin. Suomen ja Ruotsin välinen ärtymys saattaa vaikuttaa epäedullisesti maiden yhteistyöhön kansainvälisissä elimissä ja niiden mahdollisuuksiin yhteisesti antaa panoksensa rauhan vahvistamiselle Euroopassa ja koko maailmassa päämääränä yhteistyöjärjestelmä, johtotähtenä ihmisten ylivalta tekniikasta kehitysprosessista.

Bonsdorffin vahva usko uuteen kansainväliseen järjestelmään ei horju Saksan kysymyk-

sessäkään. Koska keskinäiseen riippuvuuteen perustuvassa järjestelmässä sotilasliitot tulevat tarpeettomiksi, hänen tulkintansa mukaan ETYK:n päämäärän mukaisen järjestelmän toteutuessa YYA-sopimuksen sotilaalliset klausulit vanhentuvat ja menettävät merkityksensä. Samalla taloudellinen ja kulttuurinen yhteistyö syvenee ja saa kehityksen mukanaan tuomia uusia muotoja suhteessa sekä Neuvostoliittoon että Liittotasavaltaan.

Läpi linjan kirjoittajalla on valtava halu etsiä uusia toimintalinjoja ja -muotoja Suomen ulkopoliitikalle. Hän etsii niitä myös Saksan tapauksessa ETYK-prosessin valossa ja Itämeren kysymyksessä, jonka suhteen hän ehdottaa tieteellistä tutkimusta selvittämään, mitä käsite Itämeri eri yhteyksissä tarkoittaa. Lopuksi hän vielä esittää viisi kohtaa Suomen toimintalinjoiksi Euroopan yhteistyössä.

On hyvä, että suomalaiset itsekkin osallistuvat keskusteluun tärkeistä ulkopoliittisista kysymyksistä. Göran von Bonsdorffin kirja on osaksi syntynyt vastauksena kysymykseen, mitkä ovat maan kehitystä ilmentävät poliittiset peruspiirteet ja periaatteet ja kuinka ne suhtautuvat koko maailmanpolitiikan päätendensseihin, jos ollaan valmiita hyväksymään ja tukemaan Urho Kekkosta presidentiksi vuosiksi 1978—1984. Vastauksena kysymykseen kirjoittaja esittää, että jos valitsimme Kekkonen valitsemme myös hänen poliitiikkansa, mutta vastaus ei ole kokonaan tyydyttävä. Kansan ja sen korkeimman luottamusmiehen välillä on oltava molemminpuolinen positiivisten impulssien vuorovaikutus. Kansalla on sen takia täysi oikeus esittää ehdotuksia ja näkökantoja, jotka presidentti voi ottaa varteen siinä määrin kuin se on aiheellista.

Kansalainen von Bonsdorff on esittänyt ehdotuksensa ja näkökantansa. Kansa valitsee presidenttinsä, joka tietää mitä tahtoo.

Veikko Tikkanen

JUHA PENTTI TOLONEN: **Neuvostoliiton talousjärjestelmä ja sen oikeudelliset perusteet**, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, A, N:o 48/1976.

»Neuvostoliiton talousjärjestelmä ja sen oikeudelliset perusteet» on merkkitapahtuma suomalaisessa Neuvostoliittoon kohdistuvassa yhteiskuntatieteellisessä ja oikeudellisessa tutkimuksessa. Se on laaja (424 sivua + lähteet) ja systemaattinen neuvostoliittolaiseen lähteistöön tukeutuva esitys aihepiiristään. Nimestään huolimatta teoksen (kyseessä on todella teos jonka ilmestyminen monistesarjassa toivottavasti on askel kirjan muodossa tapahtuvaan julkistamiseen) anti ei liity pelkästään Neuvostoliittoa koskevan tiedon lisäämiseen, vaan myös yleiseen sosialismista käytyyn keskusteluun sekä yhteiskuntatieteiden ja oikeustieteiden väliseen rajanvetoon. Noudatankin seuraavassa arvioissa järjestystä: metodologia, sosialismi, Neuvostoliitto.

Tolonen toteaa tutkimuksensa esipuheessa, että »talousjärjestystä säätelevien oikeusnormien systemaattinen kuvaus voi tapahtua vain kuvaamalla samalla itse talousjärjestyksen asiallista puolta» (s. 11). Tämä on »kannanotto keskeisiin oikeusteoreettisiin ongelmiin». Toinen esipuheessa esitetty kannanotto koskee »yleisesityksen» tieteellistä statusta. Suppean ja täsmällisesti määritellyn (traditionaalisen, yleisesti hyväksytyin) tutkimuskohteen rinnalle Tolonen asettaa »monimuotoisen ja -vivahtaisen tutkimuskentän hahmottamisen mahdollisimman selkeästi» ja »satunnaisilta näyttävien yksityiskohtien» saattamisen osaksi kokonaisjärjestelmää. Näiden vaatimusten johdonmukainen toteuttaminen tekee Tolosen työstä varsin poikkeuksellisen oikeustieteellisen tutkimuksen. Itse asiassa teos on yhtä hyvin yhteiskuntatieteellinen kuin juridinen: se paneutuu juuri oikeusnormien ja »asiallisen puolen» suhteeseen, osoittaa, mikä tehtävä oikeudella on sosialistisen tuotannon järjestelyssä. Näin tehdessään Tolonen siirtyy joustavasti taloudellisista peruskategorioista (tavaratuotanto ym.) juridisen »substanssin» (oikeussubjektit, erilaiset oikeusjärjestelmät: omistusoikeus, velvoiteoikeus ym.) kautta yhteiskunnan hallintoon ja suunnitteluun liittyvään argumentaatioon. Juuri oikeuden paikantaminen kokonaisjärjestelmän kontekstissa on Tolosen tutkimuksen keskeinen ansio ja se tekee tutkimuksen mielenkiintoiseksi paitsi oikeustieteen myös kansan-

taloustieteen ja hallinto-opin näkökulmista. Viime aikoina on puhuttu siitä, että oikeustieteet tarvitsisivat yhteiskuntatieteellistä »pirstystä». Tässä tapauksessa asia on päinvastoin: Tolonen osoittaa selkeällä tavalla oikeustieteellisen otteen merkityksen — yhteiskuntatieteelle!

Tässä tehtävässä häntä auttaa Neuvostoliitossa vallitseva käsitys oikeudesta, mikä käsitys on huomattavasti »yhteiskunnallisempi» kuin länsimailla vallitseva oikeusteoreettinen näkemys. Oikeus samoin kuin valtio ovat päällysrakenteen kategorioita, jotka »heijastavat» yhteiskunnan taloudellista perustaa. »Heijastaminen» ei merkitse oikeuden passiivista roolia, päinvastoin: Tolonen osoittaa kuinka suuri merkitys oikeudella on Neuvostoliiton kaltaisen maan tuotannon organisoinnissa ja johtamisessa.

Sosialismia käsittelevän teoreettisen keskustelun kannalta Tolosen tutkimuksen mielenkiintoisimmat osat ovat tavaratuotanto, oikeuden käsite ja yhteiskunnan hallinto ja johtaminen. Tolonen pitäytyy näitä kysymyksiä tarkastellessaan tiukasti neuvostoliittolaisen materiaalin tulkinnassa. Tämä on ymmärrettävää tutkimusasetelmasta, »yhteiskunnan taloudellista toimintaa säätelevien normien muodostaman, asiallisesti johdonmukaisen kokonaisuuden» (s. 2) analysoinnista käsin. Tolonen haluaa hahmottaa tutkimuskohteensa nimenomaan johdonmukaisena kokonaisuutena.

Tästä asetelmasta seuraa, että tutkimuksessa jäävät vähemmälle huomiolle »epäjohdonmukaisiksi» luokiteltavat ilmiöt. On itse asiassa varsin ymmärrettävää, että oikeustieteen näkökulmassa painottuu johdonmukaisuusaspekti: oikeudelle on suorastaan annettu tehtävä ilmentää järjestelmän »idea». Yhteiskuntatiede on useinkin — länsimainen sovjetologia on tästä osoitus — kiinnostunut vain siitä, miten tuo oikeuden »peilikuva» särkyy.

»Johdonmukaisen peilikuvan» innokkaimmat särkijät tämän hetken maailmassa eivät kuitenkaan ole lännen sovjetologit, vaan erilaiset dissenterit marxilaiset piirit. Tolonen ei käy keskustelemaan kummankaan tahon kanssa, mikä on tutkimuksen idean läpiviennin kannalta ilmeisen välttämätöntä (pituutta-

han tutkimuksella on jo nykyisessä muodossaan viidettäsatua sivua). Tolosen esittämän materiaalin turvin avautuu kuitenkin mahdollisuus asialliseen keskusteluun.

Neuvostoliittoa koskevan asiantiedon suhteen Tolosen tutkimusta voi pitää talousjärjestelmän oikeudellisten perusteiden käsikirjana. Teos sisältää paljon sellaista tietoa, jolla on sellaisenaan käyttöä esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton yhteistoiminnassa. Tämä käynee ilmi muutamista tutkimuksen alaluvuista: sopimusten pätemättömyydestä, velvoiteoikeuksien siirto ja velallisen vaihdos, rakennusurakkasopimus, ulkomaankaupan suunnittelu ym.

Tolosen tutkimus siis yhdistää suuren määrän tarpeellista detaljitietoa mielenkiintoiseen teoreettiseen kehittelyyn. Vaikka Tolosen tutkimusta kokonaisuudessaan sävyttää kriittinen asennoituminen, niin tekstiin on silloin tällöin päässyt pujahtamaan tutkimuskohteeseen liittyvä fraseologia. Tämä ongelma on tuttu jokaiselle Neuvostoliiton tutkijalle: kieli ja maneeri »tarttuu» ja tutkija toistaa ilmauksia, jotka ovat ulkopuoliselle mitä problemaattisimpia, mutta joita kyseisessä kielessä käytetään täysin epäproblemaattisesti. Tämän ilmiön tiliin voidaan ehkä lukea seuraavat ongelmalliset lausahdukset:

»... tekniikan kehitystä pyritään tietoisesti edistämään ja nopeuttamaan.

Sosialistinen järjestelmä ei tämän vuoksi ole staattinen, vaan dynaaminen.» (s. 29)

»... sosialismin oloissa tavaratuotanto ja sen järjestelmä on jatkuvasti kehittyvä. Tämä kehitys, joka on aluksi määrällistä, ilmenee yhä parempana tavaratuotantona ja organisatorisesti yhä sosialistisempänä järjestelmänä.» (s. 31)

»Yhä parempi», »yhä sosialistisempi», »dynaaminen», »edistyvä» yms. ovat ilmauksia, joita neuvostoliittolaisessa keskustelussa käytetään tiheästi, mutta joiden asiasisällön suhteen metodologilla ei ole muuta neuvoa kuin olla »yhä tarkkaavaisempi». Sosialistinen järjestelmä ei varmasti ole dynaaminen sen vuoksi (tai pelkästään sen vuoksi), että siinä pyritään »tietoisesti edistämään ja nopeuttamaan tekniikkaa». Samoin on varsin ongelmallista, mitä tarkoittaa tavaratuotannon »pa-

rantuminen» ja organisaation »yhä sosialistisempi järjestelmä».

Tällaiset reunahuomautukset eivät millään muotoa vähennä Tolosen tutkimuksen arvoa ensimmäisenä peruskartoituksena Neuvostoliiton talousjärjestelmän oikeudellisista perusteista. Teos sopii hyvin perusoppikirjaksi yhteiskuntatieteilijöille(kin), jotka haluavat tutustua sosialismin kysymyksiin.

Ilmari Susiluoto

A. H. VIRKKUNEN, *Sörnäisten yleisesikunta*, Otava, Keuruu 1976, 279 s.

Viime vuosina on muistelmakirjallisuus saavuttanut yhä suurempaa suosiota. Ehkä juuri sen vuoksi on yhä useampi henkilö päättänyt pistää paperille omia, muille ihmisille enemmän tai vähemmän mielenkiintoisia elämänvaiheita. Eräs heistä on everstiluutnantti evp. Arto Heikki Virkkunen, joka toimi vuosina 1944—45 yleisesikunnan operatiivisen osaston päällikön everstiluutnantti U. S. Haahden apulaisena ja sijaisena. Varsinaisena tehtävänänsä silloisella majuri Virkkusella oli osallistua ns. asekatkentuotannon suunnitteluun ja organisointiin. Tämän johdosta hänet pidätettiin kesällä 1945 ja pidettiin ensin turvasäilössä ja myöhemmin vangittuna 2 vuoden 8 kuukauden ja 9 päivän ajan. Nämä tiedot kirjoittajan taustasta saavat lukijan suhtautumaan 'Sörnäisten yleisesikuntaan' etukäteen suurella mielenkiinnolla.

Vuonna 1944 alkoivat eräät rintamakomentajat omatoimisesti varautua mahdolliseen sisäisodankäyntiin ja alkoivat sitä varten kerätä ja varastoida aseita ja tarvikkeita. Päämajan taholta katsottiin kuitenkin aiheelliseksi ryhtyä organisoimaan asekatkentuotantoa keskitetysti ja armeijan valvonnan alaisena. Niinpä päämajaan kutsuttiin eräitä henkilöitä, joiden tehtävänä oli suunnitella ja toimeenpanna aseidenkätöntä koko maassa. Suunnittelun tuloksena perustettiin sotilaspiirien esikuntiin ns. 2. yleisesikuntaupseerien verkosto, joiden tehtävänä oli valvoa ja toimeenpanna aseiden ja tarvikkeiden kätöntä kunkin sotilaspiirin alueella. Kätöntä suoritettiin vielä syksyn

1944 aikana. Myöhemmin syksyllä liittoutuneiden valvontakomissio vaati tiedot kaikista aseista ja tarvikkeista, jolloin kätketyt aseet luonnollisesti jäivät pois luettelosta. Tämä katsottiin myöhemmin eräksi syyksi laadittaessa rangaistusvaatimuksia.

Ensimmäiset asekatköt löytyivät jo muutama kuukauden sisällä ja toukokuussa 1945 tehdyn ilmiannon perusteella asiaa ryhdyttiin tarkemmin selvittämään. Silloin paljastui asekatkennän laajuus ja armeijan sitä varten luoma organisaatio. Samanaikaisesti tapahtuivat myös ensimmäiset pidätykset. Eräät asekatkentaan aktiivisesti osallistuneet upseerit ehtivät kuitenkin poistua maasta ennen kuulusteluja, eikä heitä ole jälkeensä pystytty kuulustelemaan.

Asia tuli vireille Liittoutuneiden Valvontakomission taholta, jolle ilmianto oli tehty. Varsinaisen tutkimustyön suoritti alussa kuitenkin Valtiollinen poliisi. Myöhemmin tutkimuksia varten perustettiin erityinen Sisäasiainministeriön Tutkimuselin, joka suoritti asian loppuunkäsittelyn. Kaikkiaan tässä aikansa Pohjoismaiden suurimmassa oikeustapauksessa kuulusteltiin noin 6000 henkilöä, joista yli 1200 oli pidätettyä lyhyemmän tai pidemmän aikaa.

Oikeudenkäynti syytettyjä vastaan alkoi vasta maaliskuussa 1947 sen jälkeen kun eduskunnassa oli hyväksytty laki, jonka perusteella syytteet voitiin nostaa. Sotaylioikeus antoi päätöksensä asiasta vasta huhtikuussa 1948 lähes kolme vuotta ensimmäisten pidätysten jälkeen.

Asekatkentaajuttua on käsitelty useassa eri teoksessa ja onpa siitä kirjoitettu kokonainen teoskin. Kuitenkin siinä on vielä paljon selailta, joka on jäänyt vastausta vaille. Osaltaan tämä johtuu siitä, että eräät asiakirjat mm. Valvontakomission asiakirjat ovat vielä tutkijoiden saavuttamattomissa. Toisaalta se johtuu siitä, että juttuun osallistuneet eivät ole olleet kovinkaan halukkaita kertomaan tapauksesta. Niinpä Virkkunenkin käsittelee

varsinaista aseidenkatkentaä vain muutamalla sivulla. Tämänkin kirjan jälkeen jää vastausta vaille kysymys, miksi asiasta ei kirjoiteta, sillä esim. Virkkusella täytyy olla asiasta tietoja, jotka eivät vielä ole päässeet julkisuuteen.

Aseidenkatkennän sijasta Virkkunen on koonnut kirjaansa joukon erilaisia muistoja vankila-ajaltaan. Nämä käsittelevät mitä erilaisimpia asioita aina lapamatojen hankinnasta Valpon kuulustelijoiden pätemättömyyden osoittamiseen. Kirjan vajaat 240 tekstisivua koostuvat 67 eri kappaleesta. Kun nämä eivät liity asiallisesti kovinkaan hyvin yhteen ja toisaalta ne saattavat heittelehtiä ajallisestikin melkoisesti, on selvää, että kirjan lukeminen tuottaa monessa kohtaa vaikeuksia. Tekijän mukaan kerronta perustuu hänen vankilassa tekemiinsä päiväkirjamuistiinpanoihin mutta selvästi on havaittavissa myös muun kirjallisen materiaalin käyttöä tekstiä laadittaessa vaikkakaan siitä ei ole kirjassa mainintaa.

Tässä muodossa kuin Virkkusen muistelot on painettu, ryhtyy miettimään, miksi ne on painettu. Käsitteäkseni niiden anti jää ole mattomaksi niin tutkijoille kuin ko. ajasta kiinnostuneille lukijoille. Ainoa ryhmä, jotka jotain kirjasta saanevat, ovat asekatkentaajuttuun tavalla tai toisella osallisena olleet henkilöt, jotka saattavat nähdä nimensä vilahtavan jossain kirjan sivulla.

Kirjaan on otettu myös muutamia valokuvia sekä tekijän vankitoverin, kapteeni Ossian Lavolan tekemiä vankilan arkeen liittyviä lyijykynäpiirroksia. Lisäksi kirjan loppuun liitetty luettelo kirjassa esiintyneistä »pyssynpiilotajista» (Virkkusen termi). Luettelosta käy selville myös heidän myöhemmät vaiheensa. Moni syytetyistä jatkoi vielä sotilasuraansa ja yleni melko korkealle. Kaksi heistä, kenraalit K. A. Heiskanen ja Yrjö Keinonen toimivat myöhemmin puolustusvoimain komentajanakin.

Timo Moberg